

INLEDNING

Mina tankar är inte era tankar och era vägar inte mina vägar, säger Herren. Liksom himlen är högt över jorden, så är mina vägar högt över era vägar, mina tankar högt över era tankar.¹

Allt sant tal om Gud är paradoxalt. Han är den som ingen kan känna och som gör sig känd. Han är den fullkomligt annorlunde som är djupare inom mig än jag själv. Han är den som kommer utifrån fast han har skapat allt. Paradoxerna går som en ledtråd genom talet om Gud. Man anar en annan logik, någonting som svarar mot en svårfångad intuition som undslipper alla formuleringsförsök.

”Det är så gott som omöjligt att tala om Gud på det sätt som har föreslagits mig”, säger metropolit Anthony Bloom. ”Men jag har varit tokig nog att tacka ja, så jag får lov att stå vid mitt ord.” Jacques Ellul utropar för sin del: ”Vad kan man säga? Allt har redan blivit sagt...” innan han motvilligt ger med sig av samma skäl som Bloom: ”men eftersom jag har lovat att försöka...” Deras vilsenhet inför ämnet är inte ny. Gregorios av Nyssa (ca 330 –395) konstaterade att ”all kunskap om det gudomliga väsendet är ouppnåelig, inte bara för människor, utan för all intelligent natur, av vilket slag det än är.”

Gud är annorlunda; inte bara en mycket stor och mäktig människofigur som bor på annan ort – i himlen, som vi föreställer oss när vi är barn, utan helt annorlunda. Av oss själva kan vi inte lära känna honom. Han ingår så att säga inte i vår värld.

Med den bibliska gudstanken uppstår en fundamental gränslinje i tillvaron, nämligen den som går mellan det skapade och det oskapade. Det är en linje som med jämna mellanrum glöms – vi är upptagna på vår sida och drar oss lätt in i den skapade världens virrvarr och fantastiska mångfald, i vilken vi alltför ofta upprättar gudsbegreppet som en inomvärldslig instans; men hela tiden finns den kvar. Gud är utanför världen, han är ”Gud och inte människa” (Hos 11:9) och självfallet inte heller någonting annat i skapelsen.

Strängt talat ”finns” inte Gud, eftersom även själva existensen är ett inomvärldsligt begrepp som förutsätter sin motsats, icke-existens. ”Han har ju

¹ Jes 55:8-9

allt varande i sig själv, det som inte har någon början och inte skall få något slut. Jag skulle vilja kalla det för varandets hav, utan gränser och utan slut, bortom alla uppfattningar om tid och rum som vår intelligens kan göra sig.” Vi kan lära känna något av hans egenskaper genom skapelsen och oss själva, men aldrig honom själv.

Att detta är något befriande och hoppingivande har varit ett stående tema inom den kristna traditionen. Så är det av två skäl.

För det första därför att vi alltså inte är utlämnade åt något ”slutet system”, om det nu är upprättat av människor eller utgörs av det obevekliga öde som härskade över den klassiska grekiska civilisationen. Man drar sig till minnes Pierre Teilhard de Chardins gripande vision av fullmånen över skyttegravarna i norra Frankrike under första världskriget: hur han formulerade den för honom fruktansvärda tanken att jorden en dag skulle bli en död planet som snurrade i den kalla rymden med alla våra ben och lämningar... Att vi aldrig skulle ha kommit ”ut.”

Hela hans livsverk gick i ”utbrytandets” tecken. Människan kan inte vara bara en fånge i ett kosmiskt system, hur stort det än är, hur många årmiljoner det än tar för det att nå sitt oundvikligen tragiska slut. När Gud en gång kallade Abraham ut från Ur sköts regeln ifrån på porten ut ur detta kosmiska system – men från andra sidan (1 Mos 12:1).

Gud har verkat. Han verkar igen, och igen – oföutsägbar, men alltid pålitlig; fullkomligt fri, men utan svek. Det är inte vi som har upptäckt honom, utan han som har talat först, och hans första stora tecken säger egentligen allt om vad han vill och förmår. Han för sitt utvalda folk ut ur Egypten, rakt igenom Röda Havet och in i den öken som leder till det förlovade landet (1 Mos 14:26-31). Han har ”brutit upp” den givna ordningen, den orubbliga sekvensen av det ena som följer på det andra.

Med Gud finns det alltid hopp om någonting annat, någonting fullkomligt nytt och oväntat, en befrielse. Men det finns också någonting krävande: det är en annan som talar till oss om sådant vi inte vet. Uppenbarelsen är det sträva budskapet från Gud: ”sådan är jag.” Det är Normen; det är mötet med en Annan.

Det andra skälet till att detta är hoppingivande är just det att Gud faktiskt har talat – vilket han också inte kunde ha gjort, åtminstone teoretiskt sett. Han har uppenbarat sig, av egen fri vilja.”[Gud] tar [världen] på allvar, på ett sätt som

berör honom direkt. Det är just precis avslöjandet av hans allvarstagande som den gradvisa uppenbarelsen består i.”² Gud engagerar sig för att rädda världen undan den okunnighet om och främmandeskap inför honom som är syndens resultat.

Paradoxen framträder här i all tydlighet. Gud är fullkomligt okännbar och ändå består hans frälsning i att vi lär känna Gud (Joh 17:3). Hur mycket lättare skulle det inte ha varit om vi hade kunnat följa Maimonides tanke att reservera en ton för Gud istället för att behöva tänka intellektuellt om det som vårt intellekt inte kan omfatta! Men det gudsgivna förståndet har liksom allting i människan en kallelse till att förvandlas och lära sig känna igen sanningens kontrapunkter och fantastiska dissonanser.

Den tidiga kyrkans djuplodande reflektion över Treenigheten och människans väsen gav de stora kyrkofäderna vad de behövde för att vinna insikt i kännedomens gåta.

Vad evangelisten Johannes syftar på är ju att vi skall lära känna Gud som Fader, någonting som är otänkbart utanför uppenbarelsen. Vi kan aldrig lära känna Gud som ett föremål, och som abstrakt begrepp leder han oss inte långt. Vi kan inte använda oss av Gud, även om vi kan använda oss av gudsbegreppet, som då bara är som vilken maktformula som helst, en besvärjelse eller ett skrämselfyg.

Vi kan inte heller stå utanför och betrakta Gud. Han möter oss på personens plan, där var och en är sann och är sig själv, det vill säga skapad och älskad av honom själv. Det är därför att vi har så långt dit som det tar så lång tid att möta Gud eller förnimma hans närvaro. Han har stämt möte med oss i sanningen och väntar på oss där för att erbjuda oss sin livgivande gemenskap. Kunskapen om Gud är relationell och inte intellektuell.

Hela den kyrkliga traditionen bekräftar att vi kan lära känna Gud som person, men detta möte förblir utsägligt. Symeon den nye teologen talar med häpnadsväckande enkelhet om mötet med Gud: ”Han visar sig ... i all tydlighet, man kan känna igen honom. Han talar och hör på ett obeskrivligt vis.” Men han säger samtidigt: ”Jag kan inte säga något mer...”³

Det som är unikt kan inte uttryckas, det finns inget ord för det, ty det har inte skett förr med någon annan och kommer inte att ske senare heller. Gud möter

² Guardini

³ Lossky

varje människa som sitt enfödda barn. En nyhet vars omstörtande konsekvenser ännu inte har sjunkit in i den ångestfyllda mänskligheten: det finns ingen ensamhet längre. I den största tystnaden, i stunden av fullkomlig friställighet och när inga ord längre finns, möter Gud. Inte heller finns det någon ”människomassa”, något generellt gudsförhållande. Det finns bara personer.

Därmed har vi kommit utanför kretsen för de abstrakta diskussionerna, studentlyornas teoretiserande om ”Gud”, de sinnrikt formulerade bevisen för Guds existens och så vidare. Gud tillhör inte vår värld, han kan inte bevisas. Han kommer till oss och när han tas emot är det världen som skulle behöva ett bevis för sin existens, så tunn och obefintlig i sin intighet förefaller den.

Att Gud är ”den som kommer utifrån” och är annorlunda säger dessutom någonting mycket viktigt om vår mänskliga natur. När Teilhard de Chardin ryste inför tanken på att det inte skulle finnas något ”utanför”, det vill säga något ”annat”, gav han uttryck för en djupt mänsklig och av Kristus förklarad och renad intuition.

Människan är inte fullkomlig i det identiska, hon fullkomnas i gemenskapen med det som är som hon men ändå annorlunda. Adam sökte bland djuren i paradiset, men fann ingen som var lämpad för honom. Då skapade Gud en människa som inte var som han. I olikheten-likheten mellan man och kvinna ligger ”en stor hemlighet” som strålar ut och förklarar grundstrukturen i det vi kallar verkligheten (Ef 5:31-32).

Gud är fullkomligt annorlunda och ändå är vi hans avbild. Kyrkan är de heligas samfund, människogemenskapen som samtidigt är Kristi kropp och en parallell, om man så kan säga, till äktenskapet (liksom äktenskapet är en bild av kyrkan). Gud är, enligt Augustinus, ”på en gång den som är oss närmast – interior intimo meo, djupare inom mig än jag själv är – och den som är helt annorlunda – superior summo meo, den som övergår oss fullständigt...”⁴

I allt detta återspeglas det stora mysteriet av likhet-åtskillnad – samma men ändå inte samma, gemenskap över gränser. Det är därför att Gud är annorlunda som han drar oss till sig och därför att vi liknar honom som vi kan möta honom.

Det är också förknippat med inkarnationsmysteriet, det vill säga med Kristi två naturer. Allt gudsskådande är i sista hand detsamma som skådandet av

⁴ Vannier

Kristus, i vilken ”hela den gudomliga fullheten har förkroppsligats och tagit sin boning” (Kol 2:9).

”I den kommande tidsålderns förgudligade tillstånd kommer den Helige Ande att visa sig som ljus, men det är Kristi person som skall ses.” Gud är den som håller dörren öppen till det ofattbara, det som inte kan vara sant och ändå är det: ”Den som av naturen är Gud samtalar med dem som han har gjort till gudar av nåd, som en vän talar med sina vänner, ansikte mot ansikte...” (Symeon den nye teologen).⁵

Djupast bakom detta ligger Treenighetens oändliga gåta, verklighetens grund – Gud som är en och tre, ständig rörelse mellan personerna (perichoresis). I sin annorlundahet ger Gud oss gränslöst utrymme för växande och sökande. ”Att aldrig kunna tillfredsställa ... längtan är verkligen att skåda Gud”, säger Gregorios av Nyssa och beskriver den hisnande färden ”från höjd till höjd” utan något slut, med ständigt nya upptäckter.

Det finns idag en tendens att av hänsyn till andra troende och i hopp om att finna en gemensam grund tala om Gud på ett abstrakt vis. Detta innebär nästan alltid att vi begränsar oss till att tala om hans egenskaper. Det kan leda en liten bit på vägen – det vore kanske inte en dum idé om till exempel muslimer och kristna idag med gudstron som grund arbetade ut ett slags ”värdegrund” av moralisk och etisk karaktär.

Det skulle dock knappast kunna sträcka sig längre än några riktlinjer. Den som tror på Jesus kan aldrig känna sig hemma med opersonliga diskurser om en opersonlig Gud som vagt eller starkt – men alltid namnlöst – förnims i naturen eller bönerummet. Han kan inte heller känna sig tillfredsställd med en Gud som har talat och befallt en gång och sedan inte längre säger någonting. Genom Kristus har dörren öppnats till Guds eget hus, ljuset strålar ut och vi är inbjudna. Vem vill stå utanför och diskutera festens natur? ”Den som törstar skall komma. Och den som vill skall fritt få dricka av livets vatten” (Upp 22:17).

Johannes Sandgren

Aktuella artiklar:

Anthony Bloom, *Vad är Gud, vem är Gud?*

⁵ Lossky

Jacques Ellul, *Gud*

Marie-Anne Vannier *Möte med levande Gud*

Romano Guardini, *Guds kärleks allvar*

Vladimir Lossky, *Att skåda Gud*